

Felsőoktatási továbbtanulás kistérségi összefüggései

Azt tudjuk, hogy a közoktatási eredményességet befolyásolja az iskolák térségi elhelyezkedése (lásd Garami Erika kutatásait, például: Garami, 2003, 2009, 2013 vagy Kocsis, 2010). Ebben az írásban azt a (kutatási) kérdést vizsgáljuk, hogy a felsőoktatási továbbtanulás hogyan függ össze a továbbtanulásra jelentkezők kistérségi lakóhelyével. Hipotézisünk szerint, mint ahogy a közoktatási eredmények, úgy a felsőoktatási továbbtanulás is együttmozog a kistérségek fejlettségével, a továbbtanulási törekvés és a tényleges továbbtanulás annál nagyobb arányú, minél fejlettebb egy kistérség.

A kistérség fogalma és fejlettségének mérése

A kistérség fogalmát leginkább Faluvégi (2004, 7. o.) definíciója ragadja meg. „Egy-egy kistérség olyan földrajzilag is összefüggő települések együttese, amely a települések közötti valós munka-, lakóhelyi, közlekedési, középfokú ellátási (oktatás, egészségügy, kereskedelem) stb. kapcsolatokon alapul. A kistérségi rendszerben a településeik kapcsolataik révén egy vagy több központi településhez vonzódnak. A rendszerben minden város egyúttal vonzásközpont (társközpont). Megnevezésük a központi település neve alapján történt.”

Az 1996. évi (a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló) XXI. törvény¹ felsorolja a kistérségeket (is). (Ezek száma 1996 óta némileg nőtt, 2014 legelején 174 kistérséget sorol fel a jogszabály, lásd: 1. melléklet.)

A kistérségek esetében a gazdasági fejlettséget nem lehet a GDP alapján megítélni, mivel erre a területi szintre, mint ahogy a települési szintre sem, nincs GDP adatközlés. Ezért – s azért is, mert a GDP fejlettség-mérő képességét sokan vitatják² – a kistérségek fejlettségét más módszerrel szokták mérni. Ennek elméletével itt nem foglalkozunk. Vizsgálatunkhoz elfogadjuk azt a „komplex mutatószámot”, amelyet nálunk a kistérségek fejlettségét mérik a különböző fejlesztési programokba történő besorolásukhoz. A komplex mutató tartalmát a területfejlesztési támogatásokról és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszeréről szóló 67/2007. (VI. 28.) OGY határozat rögzítette.³

A komplex mutató kiszámításánál öt adatsoportot (gazdasági, infrastrukturális, társadalmi, szociális, foglalkoztatási mutatók), összesen mintegy harminc indikátort vesznek figyelembe⁴ (lásd: 2. melléklet).

A kistérségi fejlettség és közoktatási teljesítmény

Bár ennek az írásnak a felsőoktatási továbbtanulás kistérségi összefüggéseinek vizsgálata a célja, egy rövid elemzés erejéig azonban kitekintünk a közoktatás ilyen összefüggéseire is. Az országos kompetenciamérés 2009 óta kistérségi bontásban is bemutatja az eredmé-

nyeket. A 2010-es kompetenciamérés kistérségi soros adatait összevetettük a kistérségi komplex mutató értékeivel, azzal a céllal, hogy teszteljük azt a hipotézisünket, hogy a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben tanulók eredményei gyengébbek.

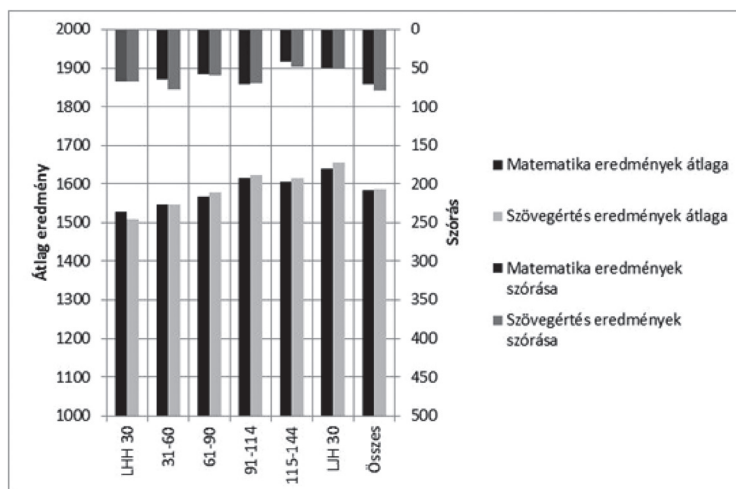
Az összevetés eredményeként az adódott, hogy a kistérségek 10. évfolyamos tanulóinak matematika eredményei és a kistérségek (komplex mutatóval jellemzett) fejlettsége között (+0,5786) pozitív korreláció van. A kistérségek 10. évfolyamos tanulóinak szövegértés eredményei és a kistérségek (komplex mutatóval jellemzett) fejlettsége között ennél is erősebb, (+0,6401) pozitív korrelációt találunk. Tehát a hátrányosabb régiók tanulóinak eredményei gyengébbek.

Az összes kistélepülés átlagos matematika eredménye 1582,7 szórása 70,7, a szövegértés pedig 1587, 2 és 79,7. A 30 leghátrányosabb helyzetű (LHH 30) kistérség matematika eredményeinek átlaga 1528,3 szórása 67,6, a szövegértés pedig 1509,0 és 67,4, ugyanakkor a 30 legjobb helyzetű (LJH30) kistérség matematika eredményeinek átlaga 1638,7 szórása 49,4, a szövegértés pedig 1654,2 és 51,3. Tehát a 30 LJH kistérség eredményeinek átlaga 7–10 százalékkal magasabb, mint a leghátrányosabb helyzetű 30 kistérség átlaga. Az LJH 30 kistérség átlageredményeinek szórása 24–26 százalékkal kisebb, mint az LHH 30 kistérségé, ami arra utal, hogy leghátrányosabb helyzetű kistérségek esetében az eredmények polarizáltabbak (1. táblázat, 1. ábra).

1. táblázat. A matematika és a szövegértés átlageredmények kistérségek különböző fejlettségi csoportjainál (2010)

	Matematika eredmények átlaga	Szórása	Szövegértés eredmények átlaga	Szórása
LHH 30	1528,3	67,57	1509,0	67,35
31-60	1545,2	64,53	1547,1	78,32
61-90	1566,9	57,33	1578,7	59,18
91-114	1615,9	71,10	1623,5	69,54
115-144	1604,8	41,46	1615,3	48,54
LJH 30	1638,7	49,37	1654,2	51,32
Összes	1582,7	70,69	1587,2	79,71

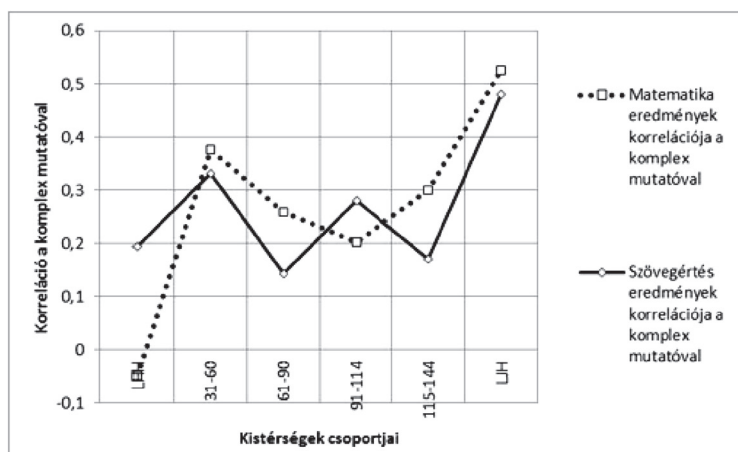
Forrás: saját számítás a 2010-es kompetencia felmérés adatai alapján, a 67/2007. (VI. 28.) OGY határozat komplex mutatószámait alapján sorba rendezett kistérségek szerint.

1. ábra. A matematika és a szövegértés átlageredmények kistérségek különböző fejlettségi csoportjainál (2010)

Nyilván ezzel függ össze, hogy ha külön-külön megvizsgáljuk a leghátrányosabb helyzetű (LHH 30) kistérségek és a legjobb helyzetű (LJH 30) kistérségek esetében a korrelációt, azt kapjuk, hogy a leghátrányosabb helyzetű kistérségek esetében ezek a korrelációk lényegesen kisebbek, sőt lényegében nincs korreláció. A 30 legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkező kistérség esetében a fejlettség (a komplex mutató) és a matematika eredmények közötti korreláció (-0,0486), a fejlettség (a komplex mutató) és a szövegértési eredmények közötti korreláció pedig (+0,1941). Ugyanakkor a legnagyobb komplex mutatóval rendelkező 30 kistérség esetében a fejlettség (a komplex mutató) és a matematika eredmények közötti korreláció (+0,5248), a fejlettség (a komplex mutató) és a szövegértési eredmények közötti korreláció pedig (+0,4811).

Ha 30-as csoportokra osztjuk a kistérségeket a komplex mutató növekedése mentén, akkor a komplex mutató és a kompetencia eredmények között a legmagasabb korreláció mind a matematika, mind a szövegértés esetén a legjobb helyzetű kistérségeknél mutatkozik (2. ábra).

2. ábra. Kompetencia-eredmények korrelációja a komplex mutatóval kistérségek csoportjainál

A szövegértési eredmények esetében a többi kistérségi csoport esetén alacsonyabb, 0,15 és 0,3 közé eső korrelációkat találunk. A matematika esetében hasonló ingadozást tapasztalunk, azzal a különbséggel, hogy a leghátrányosabb helyzetű régiók esetében lényegében megszűnik a korreláció.

A kistérségek helyzete és a közoktatási kompetenciavizsgálatok eredménye között tehát olyan összefüggés látszik, hogy a legjobb helyzetű kistérségekben tanulók eredményei jobbak, mint az átlag és jelentősen jobbak, mint a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben lakó tanulóké. Ugyanakkor a kompetencia-vizsgálatok eredményei csak a legfejlettebb kistérségek esetében mutatnak szoros együttjárást a kistérségcsoport átlagos fejlettségével, a leghátrányosabb helyzetű kistérségek esetében igen jelentős az egyes kistérségek eredményei között a szórás.

A felsőoktatási továbbtanulás kistérségi összefüggései

Itt tehát azt a hipotézist teszteljük, hogy a felsőoktatási továbbtanulásra jelentkezők és a felvettek között lényegesen kisebb arányban találunk hátrányos kistérségből érkező felsőoktatásba jelentkezőket, továbbá a különböző képzési formákra – itt elsősorban az alap- és az FSZ képzéseket vizsgáltuk – felvettek között is nagyobb arányban találunk fejlett kistérségben született hallgatókat.

Hipotézisünk bizonyítására a 2002–2010 közötti felvételi adatbázisokban⁵ (pontosabban a négyéves időközönkénti adatbázisokban) a nappali tagozatos alapképzésre és a nappali tagozatos felsőfokú szakképzésre első helyen jelentkezett és azok közül felvett hallgatók születésének területi eloszlását vizsgáltuk kistérség-csoportonként. A leghátrányosabb helyzetű 30 (LHH 30) és a legjobb helyzetű 30 (LJH 30) kistérség-csoportok jelentkezőinek és felvettjeinek arányait vizsgáltuk. Az elemzést kiegészítettük a területi statisztika néhány oktatásra vonatkozó adatával is.

Érdeemes először ez utóbbi adatokra egy pillantást vetni. A 30 leghátrányosabb helyzetű kistérség lakosságának aránya a vizsgált időszakban folyamatosan csökkent, mint ahogyan a középiskolába járó népessége is. Viszont a legjobb helyzetű kistérségek lakosságának aránya növekedett (Budapest nélkül vizsgálva is), a középiskolába járó népesség aránya pedig nagyjából stagnált (Budapest nélkül vizsgálva növekedett). Az is szembevetendő, hogy miközben a LHH 30 kistérségek középiskolai tanulóinak aránya messze elmarad a kistérség csoport lakosságának arányától, azonközben a LJH 30 kistérség esetében ez fordítva van (2. táblázat).

2. táblázat. Az LHH30 és a LJH30 kistérség csoportok néhány népesség és középfokú oktatási jellemzője

	2002	2006	2010
LHH 30 kistérségek lakosságának aránya a teljes lakossághoz	9,5%	8,9%	8,4%
LHH 30 kistérségek középiskolásainak (gimnázium, szakközépiskola) az országos összeshez viszonyítva	6,0%	5,2%	5,0%
LJH 30 kistérségek lakosságának aránya a teljes lakossághoz	38,1% (21,0%)	38,6% (21,7%)	39,9% (22,6%)
LJH 30 kistérségek középiskolásainak (gimnázium, szakközépiskola) az országos összeshez viszonyítva	46,6% (21,6%)	45,1% (21,1%)	45,7% (22,0%)
LHH 30 kistérségek középfokú tanulóinak aránya középiskola/szakiskola	..	67/33	65/35
LJH 30 kistérségek középfokú tanulóinak aránya középiskola/szakiskola	..	82/18 (77/23)	81/19 (77/23)
A középfokú tanulók aránya középiskola/szakiskola (országos átlag)	..	77/23	76/24

Forrás: Adott évi Területi Statisztikai évkönyv alapján saját számítás

Megjegyzés: Zárójelben az LJH 30 kistérségcsoport Budapest nélküli adatai

Feltűnő az is, hogy a LHH 30 kistérség csoport esetében a középfokú oktatásban résztvevők harmada szakiskolába jár, tehát nekik esélyük sincs felsőoktatási tanulmányokra. A LJH 30 kistérség csoport esetében ez az arány kisebb, mint egy ötöd (de Budapest nélkül vizsgálva is kisebb, mint egy negyed).

A középfokú oktatás típusában való részvételi arányok alapján tehát egyértelmű, hogy a LHH 30 kistérségekben élők eleve kisebb eséllyel indulhatnak a továbbtanulás felé, hiszen ezen térségekben több, mint 10 százalékkal több az érettségit nem adó iskolában tanuló.

Ha a nappali tagozatos felsőoktatási alapképzésbe történő elsődleges jelentkezéseket vizsgáljuk, egyértelműen látszik a leghátrányosabb helyzetű régiókban lakó fiatalok hátránya (3. és 4. táblázat).

3. táblázat. A leghátrányosabb helyzetű 30 kistérségből első helyen nappali tagozatos alapképzésre jelentkezettek és felvettek az összes első helyen nappali tagozatra alapképzésre jelentkezethez és felvetthez viszonyítva

	2002	2006	2010
Az LHH30 kistérségben született első helyen alapképzésre jelentkezett tanulók aránya az összes első helyen alapképzésre jelentkezőhöz viszonyítva	3,8%	3,5%	3,3%
Az LHH30 kistérségben született alapképzésre felvett tanulók aránya az összes alapképzésre felvetthez viszonyítva	3,8%	3,5%	3,2%

Forrás: Adott évi felvételi adatbázis alapján saját számítás

4. táblázat. A legjobb helyzetű 30 kistérségből első helyen nappali tagozatos alapképzésre jelentkezettek és felvettek az összes első helyen nappali tagozatra alapképzésre jelentkezethez és felvetthez viszonyítva

	2002	2006	2010
Az LJH30 kistérségben született első helyen alapképzésre jelentkezett tanulók aránya az összes első helyen alapképzésre jelentkezőhöz viszonyítva	41,6% (15,2%)	42,8% (16,3%)	43,5% (15,9%)
Az LJH30 kistérségben született alapképzésre felvett tanulók aránya az összes alapképzésre felvetthez viszonyítva	39,8% (15,7%)	41,9% (16,7%)	44,4% (16,3%)

Forrás: Adott évi felvételi adatbázis alapján saját számítás

Ezt az esélykülönbséget leginkább egy olyan viszonyszámmal jellemezhetjük, amely azt mutatja meg, hogy a régiócsoporthoz tartozó középiskolai részvétele hogyan aránylik a régiócsoporthoz tartozó nappali tagozatos alapképzésbe történő elsőségi jelentkezéseinek (Vjelentkezés) illetve a felvett (Vfelvett) átlagához.

Tehát minden évre kiszámítottuk a Vjelentkezés viszonyszámát a leghátrányosabb 30 és legjobb helyzetű 30 kistérségi csoportra (ez utóbbira Budapest nélkül is)⁶:

$$Vjelentkezés_{LHH30} = \frac{\text{Jelentkezés}_{\text{AlapképzésreElsőhelyenLHH30}}}{\text{Középiskolárány}_{LHH30}}$$

$$Vjelentkezés_{LJH30} = \frac{\text{Jelentkezés}_{\text{AlapképzésreElsőhelyenLJH30}}}{\text{Középiskolárány}_{LJH30}}$$

$$Vjelentkezés_{LJH30(\text{BP nélkül})} = \frac{\text{Jelentkezés}_{\text{AlapképzésreElsőhelyen(BP nélkül)LJH30}}}{\text{Középiskolárány}_{LJH30(\text{BP nélkül})}}$$

Továbbá minden évre kiszámítottuk a Vfelvett viszonyszámát is a leghátrányosabb 30 és legjobb helyzetű 30 kistérségi csoportra (ez utóbbira Budapest nélkül is) (5. táblázat)⁷:

$$Vfelvett_{LHH30} = \frac{\text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsőhelyenLHH30}}}{\text{Középiskolárány}_{LHH30}^2}$$

$$Vfelvett_{LJH30} = \frac{\text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsőhelyenLJH30}}}{\text{Középiskolárány}_{LJH30}}$$

$$Vfelvett_{LJH30(\text{BP nélkül})} = \frac{\text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsőhelyen(BP nélkül)LJH30}}}{\text{Középiskolárány}_{LJH30(\text{BP nélkül})}}$$

5. táblázat. A jelentkezési és a felvett viszonyszám a leghátrányosabb 30 és a legjobb helyzetű 30 kistérségre vonatkozóan 2002, 2006, 2010 évi alapképzésre

	2002	2006	2010
VjelentkezésLHH30	63,3 %	67,3%	66,0%
VjelentkezésLJH30	89,3% (70,4%)	94,1% (77,3%)	95,2% (72,3%)
VfelvettLHH30	63,3%	67,3%	64,0%
VfelvettLJH30	85,4 % (72,7%)	92,9% (79,2%)	97,2% (74,1%)

Zárójelben az LJH 30 Budapest nélkül

A jelentkezők és felvett viszonyszámait a legrosszabb és a legjobb helyzetű kistérségi csoportok esetében összevetve lényegében az esélykülönbségekre következtethetünk (6. táblázat).

6. táblázat. A jelentkezési és a felvételi esélykülönbségek a leghátrányosabb 30 és a legjobb helyzetű 30 kistérségi csoport diákjai között alapképzés esetén

	2002	2006	2010
A jelentkezési viszonyszám különbsége (VjelentkezésLJH30 - VjelentkezésLHH30)	26,0% (7,1%)	26,8% (10,0%)	29,2% (6,3%)
A felvett viszonyszám különbsége (VfelvettLJH30 - VfelvettLHH30)	22,1% (9,4%)	25,6% (11,9%)	33,2% (10,1%)

Zárójelben az LJH Budapest nélkül

Az adatok tanúsága szerint a legjobb helyzetű kistérségek tanulóinak jelentősen nagyobb és időben növekvő esélye van a felsőoktatási jelentkezésre és bejutásra. 2010-re ez az esélykülönbség több mint 30 százalékra növekedett a bejutás tekintetében, és Budapest nélkül számítva is 10 százalékkal magasabb.

Hasonló elemzést végezhetünk az adatbázisokon a felsőfokú szakképzést illetően (7., 8., 9. és 10. táblázat).

7. táblázat. A leghátrányosabb helyzetű 30 kistérségből első helyen nappali tagozatos FSZ-re jelentkezettek és felvettek az összes első helyen nappali tagozatos FSZ-re jelentkezethez és felvetthez viszonyítva

	2002	2006	2010
Az LHH30 kistérségben született, első helyen FSZ-re jelentkezett tanulók aránya az összes első helyen FSZ-re jelentkezőhöz viszonyítva	1,9%	4,0%	3,8%
Az LHH30 kistérségben született, FSZ-re felvett tanulók aránya az összes FSZ-re felvetthez viszonyítva	2,5%	3,5%	3,8%

8. táblázat. A legjobb helyzetű 30 kistérségből első helyen nappali tagozatos FSZ-re jelentkezettek és felvettek az összes első helyen nappali tagozatos FSZ-re jelentkezethez és felvetthez viszonyítva

	2002	2006	2010
Az LJH30 kistérségben született, első helyen FSZ-re jelentkezett tanulók aránya az összes első helyen FSZ-re jelentkezőhöz viszonyítva	51,9% (18,9%)	41,7% (19,2%)	34,7% (17,2%)
Az LJH30 kistérségben született, FSZ-re felvett tanulók aránya az összes FSZ-re felvetthez viszonyítva	51,2% (18,9%)	41,6% (18,9%)	36,7% (17,7%)

9. táblázat. A jelentkezési és a felvett viszonyszám a leghátrányosabb 30 és a legjobb helyzetű 30 kistérségre vonatkozóan 2002, 2006, 2010, FSZ képzésre

	2002	2006	2010
VjelentkezésLHH30	32%	77%	76%
VjelentkezésLJH30	111,37% (87,5%)	92,46% (91,0%)	75,93% (78,2%)
VfelvettLHH30	41,67%	67,31%	76,00%
VfelvettLJH30	109,87% (87,5%)	92,24% (89,6%)	80,31% (80,5%)

10. táblázat. A jelentkezési és a felvételi esélykülönbségek a leghátrányosabb 30 és a legjobb helyzetű 30 kistérségcsoport diákjai között FSZ-re

	2002	2006	2010
A jelentkezési viszonyszám különbsége (VjelentkezésLJH30 - VjelentkezésLHH30)	79,7% (55,8%)	15,5% (14,1%)	-0,1% (2,1%)
A felvett viszonyszám különbsége (VfelvettLJH30 - VfelvettLHH30)	68,2% (45,8%)	25,0% (22,3%)	4,3% (4,5%)

Amíg az alapképzés esetében a legjobb helyzetű kistérségek tanulóinak enyhén javuló esélyét állapíthattuk meg, addig a felsőfokú szakképzés esetében azzal ellentétes folyamatot mutatnak a számok. Azaz a leghátrányosabb helyzetű térségek tanulóinak jelentős esélynövekedése látszik a vizsgált közel tíz év alatt, amelynek végen 2010-ben a két térség tanulóinak esélye nagyjából azonos. Mindez igazolja tehát azt a vélekedést, hogy a rövidebb idejű felsőoktatási képzések, mint amilyen a felsőfokú szakképzés, a hátrányos helyzetű rétegek (illetve itt a hátrányos helyzetű térségek tanulóinak) számára jelentenek esélynövekedést a felsőoktatásba történő bejutásban.

Ezért is lett volna fontos elemezni a 2012., és a 2013. évi felvételi adatbázist, amelyekből a felsőoktatási szakképzés átalakítása nyomán bekövetkező esetleges változásokat lehetett volna megállapítani. Félő, hogy ezek a változások, amelyek nyomán az FSZ képzés OKJ-s szakképző jellege megszűnt, s pusztán kredityszerű szerepe maradt meg, abba az irányba hatottak, hogy a hátrányosabb helyzetű tanulók egy része elfordult ettől a képzéstől. Erre lehet következtetni abból is, hogy 2011-ről 2012-re az FSZ-re felvett hallgatók száma a harmadára esett vissza, amelynek nyomán 2013-ra az FSZ-re első helyen jelentkezők száma 5 ezer alá esett (a 2011-es 9 ezerről).

Befejezésül

A 2000-es PISA vizsgálat óta széles körben is ismertté vált az oktatáskutatók és nagyobb-részt pedagógusok előtt is közismert tény, hogy nem mindegy, hová születnek a gyermekek Magyarországon. Ha kistelepülésre születnek, akkor lényegesen alacsonyabb teljesítményt mutatnak a literacy-vizsgálatokban. Ennek nyilvánvalóan a társadalmi-gazdasági státus szerinti egyenlőtlenség a meghatározó oka. Azaz a kistelepülések iskolái nem tudnak megbirkózni a gyermekek ilyen különbségekből adódó hátrányával, miközben a fejlett világ nagyobbik részében lényegesen kisebb az ilyen probléma (lásd erről például: Polónyi, 2010). Lényegében ugyanezt állapíthatjuk meg a kistérségek fejlettségének és a tanulók közoktatási teljesítményének, valamint felsőoktatási továbbtanulási törekvéseik, s tényleges továbbtanulásuk összefüggésében is.

A 2000-es PISA vizsgálat óta széles körben is ismertté vált az oktatáskutatók és nagyobb-részt pedagógusok előtt is közismert tény, hogy nem mindegy, hová születnek a gyermekek Magyarországon. Ha kistelepülésre születnek, akkor lényegesen alacsonyabb teljesítményt mutatnak a literacy-vizsgálatokban. Ennek nyilvánvalóan a társadalmi-gazdasági státus szerinti egyenlőtlenség a meghatározó oka. Azaz a kistelepülések iskolái nem tudnak megbirkózni a gyermekek ilyen különbségekből adódó hátrányával, miközben a fejlett világ nagyobbik részében lényegesen kisebb az ilyen probléma (lásd erről például: Polónyi, 2010).

Lényegében ugyanezt állapíthatjuk meg a kistérségek fejlettségének és a tanulók közoktatási teljesítményének, valamint felsőoktatási továbbtanulási törekvéseik, s tényleges továbbtanulásuk összefüggésében is.

A bemutatott vizsgálatok alapján egyértelmű, hogy a felsőoktatási alapképzési továbbtanulást illetően a leghátrányosabb helyzetű kistérségek tanulóinak esélye csökkent 2002 és 2010 között. A felsőfokú szakképzés esetében viszont az esélyek kiegyenlítődték a vizsgált időszak alatt. Ugyanakkor a 2011-es felsőoktatási törvény nyomán valószínűleg ezen a területen is radikálisan csökkentek a hátrányos helyzetű kistérségek tanulóinak esélyei (bár erre inkább csak következtetni lehet az FSZ-re jelentkezők és felvettek számának csökkenéséből, bizonyosságot a későbbi évek felvételi adatainak elemzése adhat).

Irodalomjegyzék

- Balázi Ildikó, Lak Ágnes Rozina és Szabó Vilmos (2011): *Országos kompetenciamérés 2010. Országos jelentés*. Oktatási Hivatal. 2014. február 1-i megtekintés, https://www.kir.hu/okmfif/files/OKM_2010_Orszagos_jelentes.pdf
- Cobb, C., Halstead, T. és Rowe, J. (1997): Ha a GDP felmegy, miért megy Amerika lefelé? Miért van szükségünk a fejlődés új mutatóira, miért nem rendelkezünk ezekkel, és hogyan változtatnák meg a társadalmi és politikai helyzetképet? *Kovács*, 1. 1. sz. 2011. 07. 01-i megtekintés, <http://epa.oszk.hu/00700/00721/00001/gpi.html>
- Faluvégi Albert (2004): A társadalmi-gazdasági jellemzők területi alakulása és várható hatásai az átmenet időszakában. *Műhelytanulmányok MT-DP*, 5. sz.
- Garami Erika (2003): A területi különbségek megjelenése az általános és középiskola utáni pálya alakulásában. *Iskolakultúra*, 13. 1. sz.
- Garami Erika (2009): A legkiválóbb középiskolák területi különbségei. *Educatio*, 18. 2. sz. 241–250.
- Garami Erika (2013): *Kistérségi jellemzők együttes hatása az oktatás eredményességére és a továbbtanulási döntésekre*. Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei.
- Kocsis Ferenc (2010. 07. 03.): Kistérségi eredmények a kompetenciamérésben. 2014. február 1-i megtekintés, *OktopolCafe*.
- Nagy András (2012): *A fejlettség, elmaradottság mérése a magyar területfejlesztési politikában*. Doktori értekezés. ELTE TTK Földtudományi Doktori Iskola.
- Polónyi István (2010): Hoztak is meg nem is. *Educatio*, 1. sz.

1. melléklet. Kistérségek kompetenciaeredményei és komplex mutatója

	Kistérségi fejlettség komplex mutatója	Matematika 10. évfolyam átlag 2010-es kompetenciamérés	Szövegrés 10. évf. átlag 2010-es kompetenciamérés		Kistérségi fejlettség komplex mutatója	Matematika 10. évfolyam átlag 2010-es kompetenciamérés	Szövegrés 10. évf. átlag 2010-es kompetenciamérés
1	Abaúj-Hegyközi	1,51	1658	31	Tiszafüredi	1503	1493
2	Bodrogközi	1,53		32	Kisteleki	1600	1664
3	Sellyei	1,61	1431	33	Lengyeltói		
4	Mezőkovácsházai	1,68	1521	34	Püspökladányi	1520	1519
5	Csongeri	1,75	1484	35	Szécsényi	1581	1571
6	Sarkadi	1,77	1535	36	Pétervásárai	1478	1370
7	Mezőcsáti	1,78	1598	37	Salgótarjáni	1591	1612
8	Encsi	1,8	1485	38	Balmazújvárosi	1525	1525
9	Fehérgyarmati	1,82	1494	39	Szeghalomi	1549	1563
10	Jánoshalmai	1,83	1478	40	Hajdúhadházi	1424	1399
11	Bácsalmási	1,87	1603	41	Mórahalomi	1469	1458
12	Szikszói	1,89	1671	42	Derecske-Létavértesi	1526	1541
13	Ózdi	1,89	1510	43	Tiszavasvári	1477	1436
14	Edelényi	1,9	1517	44	Kunszentmártoni	1522	1547
15	Hevesi	1,97	1522	45	Ibrány-Nagyhalászi	1455	1458
16	Sásdi	1,97	1388	46	Tabi	1523	1557
17	Berettyóújfalui	2,02	1532	47	Békési	1591	1608
18	Nyírbátori	2,03	1461	48	Nagyatádi	1513	1551
19	Szerencsi	2,04	1615	49	Sárbogárdi	1648	1668
20	Bátonyterenyei	2,06	1520	50	Bélapátfalvai		
21	Vásárosnaményi	2,06	1480	51	Makói	1571	1620
22	Csurgói	2,07	1566	52	Záhonyi	1657	1641
23	Szigetvári	2,09	1460	53	Szentlőrinci	1546	1609
24	Kadarkúti	2,1	1442	54	Mezőtúri	1569	1576
25	Baktalórántházai	2,11	1556	55	Karcagi	1550	1571

	Kistérségi fejlettség komplex mutatója	Matematika 10. évfolyam átlag 2010-es kompetenciamérés	Szövegértés 10. évf. átlag 2010-es kompetenciamérés			Kistérségi fejlettség komplex mutatója	Matematika 10. évfolyam átlag 2010-es kompetenciamérés	Szövegértés 10. évf. átlag 2010-es kompetenciamérés
26	Mátészalkai	2,11	1567	1510	56	Kunszentmiklósi	1701	1628
27	Tokaji	2,12	1540	1558	57	Siklósi	1486	1466
28	Bárcsi	2,13	1524	1566	58	Füzesabonyi	1533	1518
29	Sárospataki	2,13	1640	1662	59	Vasvári		
30	Tamási	2,15	1522	1520	60	Csongrádi	1612	1604
LHH 30 kistérségek korrelációja								
Matematika		Szövegértés						
-0,0486		0,1941						
61	Letenyei	2,56			91	Jászberényi	1566	1607
62	Kiskunmajsai	2,57	1627	1702	92	Kaposvári	1637	1647
63	Nagykállói	2,57	1478	1467	93	Kiskunhalasi	1613	1623
64	Polgári	2,59	1511	1455	94	Kisbéri	1625	1608
65	Kazincbarcikai	2,59	1502	1524	95	Bajai	1610	1637
66	Pacsai	2,59			96	Rétsági	1560	1464
67	Enyingi	2,62	1508	1601	97	Balassagyarmati	1620	1631
68	Sátoraljaihegyi	2,63	1502	1517	98	Nagykátai	1585	1624
69	Óriszentpéteri	2,63			99	Kiskunfélegyházi	1577	1588
70	Kisvárdai	2,63	1598	1596	100	Téti		
71	Zalakarosi	2,63			101	Ceglédi	1568	1568
72	Kalocsai	2,63	1587	1590	102	Szekszárdi	1576	1579
73	Mohácsi	2,64	1557	1577	103	Ajkai	1599	1600
74	Törökszentmiklósi	2,64	1481	1530	104	Celldömölki	1593	1603
75	Oroszázi	2,65	1621	1622	105	Lenti	1563	1594
76	Komlói	2,65	1518	1569	106	Pannonthalmi	1910	1855
77	Pásztói	2,69	1666	1671	107	Miskolci	1600	1596
78	Dombóvári	2,7	1607	1621	108	Békéscsabai	1647	1663

	Kistérségi fejlettség komplex mutatója	Matematika 10. évfolyam átlag 2010-es kompetenciamérés	Szövegértés 10. évf. átlag 2010-es kompetenciamérés		Kistérségi fejlettség komplex mutatója	Matematika 10. évfolyam átlag 2010-es kompetenciamérés	Szövegértés 10. évf. átlag 2010-es kompetenciamérés		
79	Kiskőrösi	2,7	1594	1587	109	Bonyhádi	3,12	1633	1635
80	Szarvasi	2,7	1530	1520	110	Csornai	3,15	1546	1563
81	Hódmezővásárhelyi	2,71	1612	1641	111	Pápai	3,17	1617	1627
82	Sümegi	2,72	1685	1652	112	Kecskeméti	3,19	1651	1665
83	Márcali	2,72	1542	1577	113	Nagykanizsai	3,19	1625	1642
84	Szentesi	2,74	1612	1642	114	Kapuvár-Beledi	3,2	1645	1722
85	Abai	2,76	1643	1595	115	Zirci	3,24	1597	1614
86	Mezőkövesdi	2,77	1575	1579	116	Szolnoki	3,25	1620	1637
87	Pécsvárad	2,77	1546	1528	117	Hatvani	3,26	1537	1540
88	Zalaszentgróti	2,8	1536	1528	118	Gyöngyösi	3,26	1583	1569
89	Szobi	2,82	1523	1577	119	Szentgotthárdi	3,28	1605	1612
90	Hajdúböszörményi	2,82	1578	1579	120	Adonyi	3,28	1557	1635
LJH 30 kistérség									
121	Dorogi	3,32	1623	1672	144	Szegedi	3,65	1651	1672
122	Gyulai	3,32	1553	1553	145	Móri	3,67	1565	1587
123	Paksi	3,36	1661	1660	146	Monori	3,69	1590	1624
124	Aszódi	3,36	1689	1717	147	Gyáli	3,7	1666	1677
125	Fonyódi	3,38	1588	1580	148	Komáromi	3,74	1551	1585
126	Nyíregyháza	3,38	1635	1644	149	Szombathelyi	3,75	1629	1634
127	Váralotai	3,39	1547	1560	150	Pécsi	3,78	1665	1668
128	Hajdúszoboszlói	3,4	1591	1614	151	Esztergomi	3,8	1621	1626
129	Balatonföldvári	3,43			152	Váci	3,8	1657	1653
130	Tapolcai	3,44	1594	1621	153	Sopron-Fertődi	3,8	1643	1670
131	Dabasi	3,46	1551	1566	154	Keszthelyi	3,81	1630	1658
132	Oroszlányi	3,46	1611	1647	155	Tatabányai	3,83	1603	1613
133	Körmenyi	3,47	1627	1556	156	Mosonmagyaróvári	3,85	1599	1617

	Kistérségi fejlettség komplex mutatója	Matematika 10. évfolyam átlag 2010-es kompetenciamérés	Szövegrítés 10. évf. átlag 2010-es kompetenciamérés		Kistérségi fejlettség komplex mutatója	Matematika 10. évfolyam átlag 2010-es kompetenciamérés	Szövegrítés 10. évf. átlag 2010-es kompetenciamérés
134	Bicskei	3,47	1587	157	Szekesfehérvári	1629	1634
135	Sárvári	3,47	1603	158	Gárdonyi	1586	1596
136	Dunaújvárosi	3,48	1551	159	Veszprémi	1680	1690
137	Zalaegerszegi	3,51	1645	160	Siófoki	1595	1620
138	Tiszaújvárosi	3,51	1609	161	Ráckevei	1594	1599
139	Debreceni	3,53	1634	162	Tatai	1607	1618
140	Kőszegi	3,56	1674	163	Balatonalmádi	1709	1708
141	Ercsi	3,57		164	Hévízi	1716	1785
142	Csepregi	3,61	1557	165	Győri	1676	1683
143	Egri	3,64	1653	166	Balatonfüredi	1630	1672
				167	Veresegyházi		
				168	Gödöllői	1634	1654
				169	Szentendre	1694	1695
				170	Pilisvörösvári	1610	1599
				171	Budapesti	1642	1651
				172	Érdi	1709	1712
				173	Dunakeszi	1625	1654
				174	Budaörsi	1768	1790
					LJH30 kistérségek korrelációja		
					Matematika	Szövegrítés	
					0,5248	0,4811	
					Összes kistérség korrelációja		
					Matematika		
					0,5786		
					Szövegrítés		
					0,6401		

**2. melléklet. A 67/2007. (VI. 28.) OGY határozat 3. melléklete:
A kistérségek és települések társadalmi-gazdasági és infrastrukturális elmaradottságát/fejlettségét mérő komplex mutató kiszámításánál használt adatok köre**

I. Gazdasági mutatók:

1. A működő gazdasági szervezetek 1000 lakosra jutó száma, db
2. A kereskedelmi és magán szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák 1000 lakosra jutó száma, db
3. A kiskereskedelmi boltok 1000 lakosra jutó száma, db
4. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottakból, %
5. A szolgáltatásban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottakból, %
6. A működő gazdasági szervezetek számának változása, %
7. Az önkormányzatok helyi adóbevétele, Ft
8. A tudományos kutatók, fejlesztők 1000 lakosra jutó száma, db*

II. Infrastrukturális mutatók:

1. A közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya, %
2. Az egy km vízvezeték-hálózatra jutó zárt csatornahálózat hossza, méter
3. A vezetékes gázt fogyasztó háztartások száma a lakásállomány százalékában, %
4. A rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások aránya, %
5. A hétköznapi elérés mutatója
6. A telefon-főállomások (ISDN-nel együtt) 1000 lakosra jutó száma, db
7. A kábeltelevízió előfizetőinek 1000 lakosra jutó száma, db
8. A szélessávú internet előfizetők 1000 lakosra jutó száma, fő
9. A gyorsforgalmi csomópontok elérés mutatója

III. Társadalmi mutatók:

1. Az épített 3-x szobás lakások aránya az időszak végi lakásállományból, %
2. A személygépkocsik kor szerint súlyozott 1000 lakosra jutó száma, db
3. Vándorlási különbözet; időszak közepi 1000 fő népességre jutó évi átlag, fő
4. Halálozási ráta (az 1000 lakosra jutó halálozások száma), db
5. Az egy állandó lakosra jutó szja-alapot képező jövedelem, Ft
6. Urbanitás/ruralitás indexe (az adott kistérség népességének hány %-a él 120 fő/km²-nél nagyobb népsűrűségű településen), %*
7. Népsűrűség, fő/km²**

IV. Szociális mutatók:

1. Fiatalodási index (a 15 évesnél fiatalabbak a 60-x népesség százalékában), %
2. A foglalkoztatott nélküli háztartások aránya, %
3. A 18-x éves, legalább középiskolai érettségivel rendelkezők aránya, %
4. Az önkormányzatok által rendszeres szociális segélyben részesítettek évi átlagos száma 1000 lakosra, fő
5. A rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesítettek aránya a 0-24 éves népességből, %

V. Foglalkoztatási mutatók:

1. Nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes korú népességből, % 2006 átlaga
2. Tartósan - legalább 12 hónapja folyamatosan - nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes népességből, %
3. Aktivitási ráta, %

Magyarázat:

* Csak a kistérségi komplex mutató kiszámításánál használt mutató.

** Csak társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott települések besorolásánál használt mutató.

Jegyzetek

¹ A kistérség törvényi definíciója egyébként némileg más. A 1996. évi (a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló) XXI. törvény 5§ szerint „h) kistérség: a települések között létező funkcionális kapcsolatrendszerek összessége alapján behatárolható területi egység, egymással intenzív kapcsolatban lévő, önszerveződő, egymással határos települések összessége”. Ezt 2012-ben úgy módosították (2012. évi CCVII. törvény 68. § (1) alapján), hogy „g) területfejlesztési-statisztikai kistérség: földrajzilag összefüggő területfejlesztési-statisztikai területi egység, amelyet a hozzá sorolt települések teljes közigazgatási területe alkot, továbbá amelynek határai e települések közigazgatási határai által meghatározottak”.

² Egy ország – vagy térség – gazdaságának helyzetét a mai napig a Simon Kuznets által kifejlesztett nemzeti elszámolási rendszerrel, azaz a GDP-vel mérjük (Cobb, Halstead és Rowe, 1997). Hozzá kell tenni, hogy már magának Kuznets-nek is komoly fenntartásai voltak az ő segítségével alkotott nemzetgazdasági elszámolási rendszerrel kapcsolatban. „1962-re Kuznets a *The New Republic* című könyvében megírta, hogy a nemzeti elszámolások alapvető újragondolására van szükség.” (Cobb, Halstead és Rowe, 1997) Amire egyébként azóta sem került sor, bár számos tanulmány jelent meg a gazdasági fejlődés mérése tárgyában.

³ A határozatot az Országgyűlés a 2007. június 25-i ülésnapján fogadta el, és 2014. I. 4-én helyezték hatályon kívül.

⁴ A számítás során mutatóként öt egyenlő osztálykőbe sorolták a kistérségeket, amelyek ez alapján 1-5-ig terjedő pontszámot kaptak. Ezeket mutatócsoportonként átlagolták, majd a csoportok átlaga adta meg a komplex mutatót (Nagy, 2012).

⁵ Köszönettel tartozom az Educatio Kht. korábbi vezetőinek és alkalmazottainak, hogy a 2002 és 2010 közötti felvételi adatokat (természetesen személytelenítve) rendelkezésemre bocsátották a korábbi (2011 előtti) években. A 2012. évi adatok megkérdése a tanulmány írásakor folyamatban volt.

⁶ 2002-re:

$$\text{Vjelentkezés}_{\text{LHH30}}^{2002} = \text{Jelentkezés}_{\text{Alapképzés-reElsöhelyenLHH30}}^{2002} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LHH30}}^{2002} = 3,8\%/6,0\% = 0,6333$$

$$\text{Vjelentkezés}_{\text{LJH30}}^{2002} = \text{Jelentkezés}_{\text{Alapképzés-reElsöhelyenLJH30}}^{2002} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30}}^{2002} = 41,6\%/46,6\% = 0,8927$$

$$\text{Vjelentkezés}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2002} = \text{Jelentkezés}_{\text{Alapképzés-reElsöhelyen(BPnélkül)LJH30}}^{2002} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2002} = 15,2\%/21,6\% = 0,7037$$

2006-ra:

$$\text{Vjelentkezés}_{\text{LHH30}}^{2006} = \text{Jelentkezés}_{\text{Alapképzés-reElsöhelyenLHH30}}^{2006} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LHH30}}^{2006} = 3,5\%/5,2\% = 0,6731$$

$$\text{Vjelentkezés}_{\text{LJH30}}^{2006} = \text{Jelentkezés}_{\text{Alapképzés-reElsöhelyenLJH30}}^{2006} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30}}^{2006} = 42,8\%/45,1\% = 0,94090$$

$$\text{Vjelentkezés}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2006} = \text{Jelentkezés}_{\text{Alapképzés-reElsöhelyen(BPnélkül)LJH30}}^{2006} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2006} = 16,7\%/21,1\% = 0,7725$$

2010-re:

$$\text{Vjelentkezés}_{\text{LHH30}}^{2010} = \text{Jelentkezés}_{\text{Alapképzés-reElsöhelyenLHH30}}^{2010} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LHH30}}^{2010} = 3,3\%/5,0\% = 0,6600$$

$$\text{Vjelentkezés}_{\text{LJH30}}^{2010} = \text{Jelentkezés}_{\text{Alapképzés-reElsöhelyenLJH30}}^{2010} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30}}^{2010} = 43,5\%/45,7\% = 0,9519$$

$$\text{Vjelentkezés}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2010} = \text{Jelentkezés}_{\text{Alapképzés-reElsöhelyen(BPnélkül)LJH30}}^{2010} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2010} = 15,9\%/22,0\% = 0,7227$$

⁷ 2002-re:

$$\text{Vfelvett}_{\text{LHH30}}^{2002} = \text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsöhelyenLHH30}}^{2002} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LHH30}}^{2002} = 3,8\%/6,0\% = 0,6333$$

$$\text{Vfelvett}_{\text{LJH30}}^{2002} = \text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsöhelyenLJH30}}^{2002} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30}}^{2002} = 39,8\%/46,6\% = 0,8541$$

$$\text{Vfelvett}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2002} = \text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsöhelyen(BPnélkül)LJH30}}^{2002} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2002} = 15,7\%/21,6\% = 0,7269$$

2006-ra:

$$\text{Vfelvett}_{\text{LHH30}}^{2006} = \text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsöhelyenLHH30}}^{2006} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LHH30}}^{2006} = 3,5\%/5,2\% = 0,6731$$

$$\text{Vfelvett}_{\text{LJH30}}^{2006} = \text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsöhelyenLJH30}}^{2006} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30}}^{2006} = 41,9\%/45,1\% = 0,9291$$

$$\text{Vfelvett}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2006} = \text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsöhelyen(BPnélkül)LJH30}}^{2006} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2006} = 16,7\%/21,1\% = 0,7915$$

2010-re:

$$\text{Vfelvett}_{\text{LHH30}}^{2010} = \text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsöhelyenLHH30}}^{2010} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LHH30}}^{2010} = 3,2\%/5,0\% = 0,6400$$

$$\text{Vfelvett}_{\text{LJH30}}^{2010} = \text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsöhelyenLJH30}}^{2010} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30}}^{2010} = 44,4\%/45,7\% = 0,9716$$

$$\text{Vfelvett}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2010} = \text{Felvett}_{\text{AlapképzésreElsöhelyen(BPnélkül)LJH30}}^{2010} / \text{Középköskoláárány}_{\text{LJH30(BPnélkül)}}^{2010} = 16,3\%/22,0\% = 0,7409$$